

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ

ΥΠΟ

Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ

Ὁ λαογράφος, ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἐκδώσῃ σειρὰν παροιμιῶν καὶ νὰ τὰς συνοδεύσῃ μὲ ἐρμηνευτικὰς καὶ συγκριτικὰς σημειώσεις, ὁμολογουμένως ἔχει νὰ ἀντιμετώπισῃ πολλὰς καὶ ποικίλας δυσχερείας. Παρέχουν, θὰ ἔλεγε κανεὶς, αἱ παροιμίαι εἰς τὸν λαογράφον τόσα καὶ τοιαῦτα ἐμπόδια, ὅσα καὶ οἷα παρέχει εἰς τὸν γλωσσολόγον ἢ προσπάθεια πρὸς ἐρμηνείαν τῶν τοπωνυμίων. Ἀμφότερα τὰ εἶδη ταῦτα εἶναι γλωσσικὰ μνημεῖα—σύντομα, ἀπομεμονωμένα καὶ δυσσερμήνευτα—, ὅπισθεν τῶν ὁποίων συχνότατα ἐνδέχεται νὰ κρύπτεται μακρὰ καὶ δυσδιάγνωστος ἱστορία ἐπεισοδίων καὶ γεγονότων, μυθικῶν ἢ πραγματικῶν, ἐθιμικῶν ἢ ἀπαξ συμβάντων, γενικῶν ἢ λεπτομερειακῶν, σημαντικῶν ἢ ἀσημάντων. Καὶ ἐνῶ συνήθως ἔχει ἐντελῶς λησμονηθῆ ὅλη αὐτὴ ἢ προϊστορία τῆς καταγωγῆς των, παραμένουν ὡς μόνοι ἀπόγονοι ἐν γριφῶδες τοπωνύμιον ἢ μία αἰνιγματικὴ παροιμιώδης φράσις.

Αἱ δυσχερείαι γίνονται ἀκόμη μεγαλύτεραι, ὅταν πρόκειται περὶ κριτικῆς ἐκδόσεως βυζαντινῶν παροιμιῶν. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν γνωρίζομεν τὴν ἀληθῆ ψυχολογικὴν ἀτμόσφαιραν, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη καὶ ἐκινεῖτο ἡ μεταφορικὴ παρὰ τοῦ λαοῦ χρῆσις ἐκάστης παροιμίας. Ἡ ἔλλειψις αὕτη συμβαίνει, διότι συνήθως αἱ βυζαντιναὶ παροιμίαι ἢ παραδίδονται ἀναγεγραμμέναι ξηρῶς ἄνευ σχολίου τινός, ἢ συνοδεύονται ὑπὸ θεολογικῶν σχολίων, ἅτινα ἐνδέχεται μὲν νὰ εἶναι χρήσιμα ὡς ὑποβοηθητικὸν ἐρμήνευμα, ἐνδέχεται ὅμως καὶ νὰ εἶναι ἀνθαίρετον παρερμῆνευμα. Ἡ δευτέρα μάλιστα περίπτωσις εἶναι συνηθεστέρα.

Μία κριτικὴ ἔκδοσις 34 βυζαντινῶν παροιμιῶν καὶ γνωμικῶν ἔχει γίνεαι πρὸ τινος ἀπὸ τὴν συνάδελφον κ. Μαρίαν Ἰωαννίδου¹⁾. Ἡ ἐργασία τῆς κ. Ἰωαννίδου ἔχει γίνεαι μὲ ὑπομονὴν περὶ τὴν ἐξακριβώσιν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ ὕλικου καὶ μὲ

¹⁾ Βυζαντιναὶ παροιμίαι ἐκ χειρογράφου τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν. Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 1, 1939, σ. 50-67.

ἐπιμέλειαν, ὥστε νὰ ἀποβαίνη ὄντως ὑποδειγματικὴ ὡς κριτικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἔκδοσις βυζαντινῶν παροιμιῶν.

Ἐπειδὴ ὁμως μία τοιαύτη ἔκδοσις, παρὰ τὴν ἐνιαίαν ἐμφάνισίν της, εἶναι ἀναγκαστικῶς οὐχὶ ἐν ἐνιαῖον μελέτημα, ἀλλὰ ἐν σύνολον ἀπὸ αὐτοτελεῖ καὶ ἀνεξάρτητα θέματα, τόσα, ὅσαι καὶ αἱ ἐξεταζόμεναι παροιμίαι, διὰ τοῦτο εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἐκδόσεων εἶναι γενικῶς εὐκολώτερον νὰ ἐπακολουθοῦν νέαι προσθήκαι, συζητήσεις ἢ τροποποιήσεις, καὶ τοῦτο χωρὶς πᾶσα νεωτέρα δημοσίευσις νὰ μειῶνῃ τὴν ἀξίαν τῆς προηγουμένης.

Κατωτέρω ἐξετάζονται 6 βυζαντιναὶ παροιμίαι, ἔξ ὧν αἱ τέσσαρες ἐλήφθησαν ἐκ τῆς διατριβῆς τῆς κ. Μ. Ἰωαννίδου, αἱ δὲ ὑπόλοιποι δύο ἐκ βυζαντινῶν παροιμιῶν δημοσιευθεισῶν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου¹⁾.

Α'

Μία ἐκ τῶν δυσκολωτέρων παροιμιῶν τοῦ εἰρημένου χειρογράφου τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ἀσφαλῶς εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθμ. 3, ἔχουσα ὡς ἑξῆς:

«Ὁ μυλωνᾶς ἀφρόσας τὰ γένεια αὐτοῦ τινάσσει»²⁾.

Τὸ πρόβλημα συγκεντρώνεται εἰς τὴν λέξιν ἀφρόσας, ἣτις τυπολογικῶς καὶ σημασιολογικῶς εἶναι ἀκατανόητος. Ὁ καθηγητὴς Φ. Κουκουλὲς δέχεται ὅτι παλαιογραφικῶς ὑπόκειται ἡ μετοχὴ φυράσας τοῦ ρῆμ. φυρῶ (= ἀναμειγνύω, ζυμώνω), σημασιολογικῶς δὲ ἡ παροιμία θὰ ἐσήμαινεν ὅτι: «ἀφοῦ ὁ μυλωνᾶς ἐφύρασε (= ἀνέμειξεν, ἐζύμωσε, δηλ. ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν ἐργασίαν του) ἐτίναξε τὰ γένεια του»³⁾.

Ὁρθῶς ἡ κ. Ἰωαννίδου δὲν παραδέχεται τὴν ἐρμηνείαν τοῦ κ. Κουκουλέ, καὶ τοῦτο διότι δὲν ἔχομεν οὕτω «τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν τόσον χαρακτηριστικῶς παρέχουσιν αἱ νεοελληνικαὶ παροιμίαι», αἱ ἐκεῖ ὑπὸ τῆς κ. Ἰωαννίδου παρατιθέμεναι. Περαιτέρω ἡ κ. Ἰωαννίδου ὀρθῶς καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ὑπὸ τὸ ἀνύπαρκτον καὶ ἀκατανόητον ἀφρόσας τοῦ βιβλιογράφου ὑποκρύπτεται λέξις ἔχουσα ἔννοιαν συναφῆ πρὸς τὸ ρ. πεινῶ».

Ἡ ὀρθὴ λύσις τοῦ προκειμένου προβλήματος νομίζω ὅτι ἔχει ὡς ἑξῆς: Προέχει νὰ ἐξακριβωθῇ μήπως τὸ ρῆμα φυρῶ ἔχει σημασίαν τινὰ παράλληλον πρὸς τὴν σημασίαν, ἣν ἀπαιτοῦν ἐνταῦθα αἱ νεοελληνικαὶ παραλλαγαὶ τῆς αὐτῆς παροιμίας. Διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην πολυτιμοτάτη εἶναι ἡ προσεκτικὴ ἐξέτασις τῶν

¹⁾ Παροιμίαι Α', σ. 8 καὶ 58.

²⁾ Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, 1 (1939), 54. Βλέπε καὶ σελ. 60, ἔνθα ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις τῆς κ. Μ. Ἰωαννίδου.

³⁾ ΕΛΑ 1,60 σημ. 3.

ἐξῆς νεοελληνικῶν παροιμιῶν, τὰς ὁποίας πάσας ἔχει δημοσιεύσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης: 1. «Ἄκριβὸς θαρρεῖ κερδίζει, μὰ φυρᾶ καὶ δὲν τὸ νοιώθει» (ἢ: «καὶ φυρνᾶ καὶ δὲν τὸ νοιώνει», ἢ: «θαρρεῖ πλουταίνει καὶ ...»). 2. «Ἄκριβὸς θαρρεῖ κερταίνει κ' ἀστοχᾶ καὶ ἔν τὸ ξέρει». 3. «Ἄκριβὸς θαρρεῖ τσερδαίνει, χάνει τα τσαὶ δὲν τὸ νοιώνει»¹⁾).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραλλαγῶν προκύπτουν δύο ὁμάδες συνωνύμων ρημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία περιέχει ρήματα συνώνυμα μεταξύ των (*φυρᾶ* ἢ *φυρνᾶ*, *ἀστοχᾶ*, *χάνει τα*), ἡ δὲ ἄλλη περιέχει ρήματα σημασιολογικῶς ἀντίθετα πρὸς τὸ *φυρᾶ* (ἦτοι τὰ: *πλουταίνει* ἢ *κερδίζει*—*κερταίνει*—*τσερδαίνει*).

Ἐκ τῆς μεταξύ των ἀντιβολῆς τῶν ὁμάδων τούτων γίνεται πλέον φανερόν ὅτι τὸ ρῆμα *φυρᾶ* σημαίνει καί: *περιπίπτω εἰς πτώχευσιν*, *ἀποτυγχάνω νὰ πλουτίσω*, *χάνω τὰ κεκτημένα*.

Ἐὰν λοιπὸν δεχθῶμεν ὅτι ὑπὸ τὸν τύπον ἀφρόσας ὑπόκειται ἡ μετοχὴ *φυράσας*, τότε αὕτη δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸ *φυράσας*=*ζυμώσας*, ἀλλὰ πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ *φυράσας*=*πτωχεύσας καὶ στερούμενος ἀλεύρου*. Ἡ δὲ ἐρμηνεία τῆς βυζαντινῆς παροιμίας θὰ ἦτο: «Ὁ μυλωνᾶς πτωχεύσας καὶ στερηθεὶς ἀλεύρου τινάσσει τὰ γένειά του, ἐξοικονομῶν οὕτω τὸ ἐπ' αὐτῶν ἐπικαθῆσαν πρότερον ἄλευρον».

Ἐνισχυτικαὶ τῆς ἐρμηνείας ταύτης εἶναι καὶ αἱ ἐξῆς νεοελληνικαὶ παροιμίαι, παρατιθέμεναι ἐκεῖ ὑπὸ τῆς κ. Ἰωαννίδου: 1. «Ὁ μυλωνᾶς ἐπείνασε κ' εἰτίναξε τὰ γένεια τ'». 2. «Ἄν τινάξη ὁ μυλωνᾶς τὰ γένεια του, φτιάνει πίττα καὶ κουλλούρα». 3. «Ἄν τιναχθῇ ὁ μυλωνᾶς, πολλὰς κουλλούρας φτιάγει».

Εἰς τὰς ἀνωτέρω προσθέτω ἕτεραν παραλλαγὴν καταγεγραφομένην ὑπὸ τοῦ Ι. Βενιζέλου²⁾: «Κουλλούρα φτιάγ' ὁ μυλωνᾶς τινάζοντας τὰ γένεια. Ὅτι ὁ πλούσιος εἰς πενίαν περιελθὼν δύναται ἐκ τῶν στερημάτων του νὰ οἰκονομηθῇ ἐπὶ τινα χρόνον». Τὸ ἐρμῆνευμα «εἰς πενίαν περιελθὼν» ἐνθυμίζει καὶ εἶναι συνώνυμον πρὸς τὸ *φυράσας*, τὸ ἀκατανόητον ἀφρόσας τοῦ κώδικος (*φυράσας*=*πτωχεύσας*, *στερούμενος ἀλεύρου*, *περιελθὼν εἰς πενίαν*).

Περαιτέρω θὰ εἶχε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἐξῆς: Ὅπως οἱ νεώτεροι Ἕλληνες (εἶναι δὲ συχνότατον τὸ φαινόμενον) γοητεύονται μὲ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν ἐν τῇ παροιμίᾳ, οὕτω συνέβαινε καὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους (βλέπε τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν, λίαν ἐκφραστικὴν: «ὠμόν, ἀλλ' ἐμόν»), ὡς ἐπίσης καὶ μὲ τοὺς βυζαντινοὺς. Ἀπὸ τοὺς τελευταίους πρόχειρον παράδειγμα δύναται νὰ ἀνα-

¹⁾ Παροιμίαι, Α', 420.

²⁾ Ι. Βενιζέλου, Παροιμίαι, σελ. 144.

φερθῆ ἢ γνωστὴ καὶ παραστατικὴ παροιμία: «Ὡς ἐδέξου τὴν πηκτὴν, δέξου καὶ τὴν ἐμπηκτὴν»¹⁾).

Δύναται ὅμως νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι οἱ καταγράφοντες τὰς παροιμίας βυζαντινοὶ λόγιοι ἐνίοτε συνέβαινε τὰς δημῶδεις παροιμίας νὰ τὰς διασκευάζουν αὐθαιρέτως καὶ κατὰ μορφήν λογιωτέραν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν ἀποκλείεται ἡ ἔξαρχαῖστικὴ αὕτη διασκευή τοῦ λογίου συλλογέως συνήθως νὰ καταστρέφῃ τὴν παραστατικὴν δημῶδη ὁμοιοκαταληξίαν καὶ νὰ ἀφαιρῆ οὕτω σημαντικὸν λογοτεχνικὸν προτέρημα τῆς ἀρχικῆς καὶ γνησίας δημῶδους μορφῆς. Περισώζει δηλ. μόνον τὴν φιλοσοφικὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ (νόημα, περιεχόμενον), ἐνῶ καταστρέφει τὴν λογοτεχνικὴν του ἐπιτυχίαν.

Παρόμοιον πιθανῶς ἔχει συμβῆ καὶ μὲ τὴν προκειμένην βυζαντινὴν παροιμίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχικὴ καὶ γνησίᾳ βυζαντινὴ μορφή νομίζω ὅτι θὰ ἦτο περίπου:

«Ὁ μυλωνᾶς, ὅταν φυράσῃ, τὰ γένεια αὐτοῦ τινάσσει»²⁾).

Ἡ παροιμία ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς αὐτῆν ἔχει καὶ συμμετρίαν τοῦ α' καὶ β' ἡμιστιχίου, ὡς καὶ ὁμοιοκαταληξίαν, ἣτις προσεπιθέτει χάριν καὶ γοητείαν. Ὅπως ἡ σημασία τοῦ ρήματος *φυρῶ* εἶναι ἐνταῦθα δημῶδης (ὄχι *φυρῶ* = *ζυμώνω*, ἀλλὰ *φυρῶ* = νεοελλ. *φυρνῶ*, *πτωχεύω*, *στεροῦμαι* — βλ. νεοελλ. παροιμ. «*ἀκριβὸς θαρρεῖ πλουταίνει, μὰ φυρνᾶ...*»), οὕτω δημῶδης εἶναι καὶ ἡ σύνταξις του («*ὅταν φυράσῃ*»). Ἡ δημῶδης ὅμως αὕτη χρονικὴ πρότασις ἔξαρχαῖζεται ὑπὸ τοῦ λογίου καταγραφέως διὰ τῆς μετοχῆς *φυράσας*. Ἐντεῦθεν δὲ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ προέλθῃ τὸ ἀκατανόητον καὶ αἰνιγματῶδες ἀφρόσας, ὅπερ παραδίδεται ἐν τῷ εἰρημένῳ χειρογράφῳ τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν.

Β'

Ἄλλη βυζαντινὴ παροιμία ἐκ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθμ. 22, ἔχουσα ὡς ἑξῆς:

«*Ἐὰν οὐκ ὑπά<γ>ῃ τὸ ἐπάριον σου, κόψε τὴν οὐρανὸν του*»³⁾).

¹⁾ *Πολίτον*, Παροιμίας, Α', 35 ἀριθ. 6 καὶ Α' 57 ἀριθ. 2. Ἐτέραν παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς παροιμίας βλέπε ἐν *Πολίτον* Παροιμ. Α', 15 ἔχουσαν ὡς ἑξῆς: «*Ὡς ἐδέξου τὰς πηκτὰς, δέξου καὶ τὰς ἐμπηκτὰς*». Τὴν ἰδίαν παραλλαγὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Μιχ. Ψελλὸς (βλ. ΠΠ. τ. Α', 9 νη').

²⁾ Ἀπὸ τὰς νεοελληνικὰς παροιμίας, τὰς ἀπηχούσας ὁμοίαν περὶ τὴν σύνθεσιν των τεχνικὴν, ἀρκεῖ ὡς παράδειγμα ἡ ἑξῆς ἐκ Κρήτης: «*Ὅποια θέλει νὰ γεράσῃ, ἀργαστήρι ν' ἀγοράσῃ*» (*ἀργαστήρι* = ὁ ἀργαλειός. Ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς τὰ βάσανα τὰ ὁποία προξενεῖ ἡ ὑφαντικὴ τέχνη).

³⁾ Βλέπε ΕΛΑ 1, 1939, σ. 57 καὶ σ. 65, ἐνθα ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις.

Ἡ κ. Ἰωαννίδου δέχεται ὡς εὐλογοφανῆ τὴν ἐξῆς ἐρμηνείαν, περιπαικτικῶς ἴσως λεγομένην : «Τὸ ἄλογό σου θὰ τὸ βαραίνῃ ἢ οὐρά του καὶ δὲν τρέχει, γι' αὐτὸ νὰ τοῦ τὴν κόψῃς!». Δέχεται δὲ ὅτι θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπίσης χάριν ἀστείότητος συνηθιζομένην νεοελληνικὴν : «πονεῖ κεφάλι, κόψε κεφάλι».

Δὲν νομίζω ὅτι ἡ οὐρά ἐνταῦθα βαρύνει τὸ ἄλογον, ὅπερ ἐξ αἰτίας τοῦ βάρους τούτου δὲν τρέχει. Ἀσφαλῶς ὅμως πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κάποια συμβολικὴ ἄλλη σχέσις μεταξὺ τῆς οὐρᾶς καὶ τῆς ταχύτητος τοῦ ἵππου. Πράγματι δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ καλπάζοντες ταχεῖς ἵπποι συνήθως σηκώνουν κατὰ τὸ τρέξιμόν των καὶ μεθ' ὑπερηφανείας ἀνεμίζουν τὴν οὐρὰν των. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι εἰκονίζεται καὶ εἰς βυζαντινὰς μικρογραφίας παριστώσας ἵπποδρομίας ἢ γενικῶς ἵππικὴν μάχην ἢ πομπὴν ἢ κυνήγιον¹).

Εἰς ἓνα λοιπὸν ταχὺν ἵππον ἡ οὐρά του προώρισται νὰ σηκώνεται καὶ ἀνεμίζουσα νὰ γίνεται ἀπόδειξις καὶ σύμβολον τῆς ἱκανότητος τοῦ ἵππου πρὸς ταχεῖαν διαδρομὴν. Ἄρα εἰς ἓνα ἵππον ἀνίκανον νὰ τρέξῃ μὲ ταχύτητα, ἡ οὐρά τοῦ εἶναι πλέον περιττὸν σύμβολον.

Κατόπιν τούτων ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς προκειμένης βυζαντινῆς παροιμίας πιθανώτατα ἔχει ὡς ἐξῆς : «*Ἐὰν δὲν τρέχῃ τὸ ἄλογό σου, τότε κόψε τον καὶ τὴν οὐρά του, μὰ καὶ δὲν τοῦ χρειάζεται πιά τρέχοντας νὰ τὴν ἀνεμίξῃ καὶ νὰ τὴν ἐπιδεικνύῃ*».

Γ'

Ἡ προτεινομένη ἀνωτέρω ἐρμηνεία ἐνισχύεται σημαντικῶς καὶ ἐξ ἄλλης βυζαντινῆς παροιμίας, τῆς ἐξῆς :

«*Ἐὰν οὐκ ἔνε παχὺν τὸ φαρίν σου, (τί) καὶ ἂν σηκώῃ τὴν οὐρὰν του*». Τὴν παροιμίαν ἀναγράφει ὁ Ν. Γ. Πολίτης²), τὴν ἔχει δὲ ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ ἡ κ. Ἰωαννίδου³), μὴ δεχομένη ὅμως ταύτισίν τῆς πρὸς τὴν προηγουμένως ἐξετασθεῖσαν.

Εἶναι λίαν χαρακτηριστικόν, ὅτι καὶ διὰ τὰς δύο προκειμένας βυζαντινὰς παροιμίας οἱ κώδικες δίδουν τὴν ἰδίαν ἐρμηνείαν⁴). Γίνεται οὕτω φανερόν ὅτι, ἂν

¹ Βλέπε π. χ. προχειρῶς τὰς ἐξῆς σχετικὰς βυζαντινὰς μικρογραφίας δημοσιευομένας εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Καθηγητοῦ Στίλπ. Κυριακίδου, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων) : α) σελίς 15, βυζαντινὸν κυνήγιον, β) σ. 57, Βυζαντινοὶ πολεμισταὶ μὲ δόρατα καὶ ἀπελατικά διώκοντες Ρώσσοι, γ) σ. 43, Ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος ἔρχεται εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν δ) σ. 49, Βασιλικὸς στρατός, ε) σ. 56, Βασιλεὺς ὁ Μακεδὼν φονεύων λύκον.

² Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α, 58 ἀρ. 8.

³ ΕΛΑ 1,65

⁴ ΕΛΑ αὐτόθι.

ἀληθεύουν τὰ σχόλια τῶν κωδίκων, αἱ δύο παροιμίαι πρέπει νὰ εἶναι συνώνυμοι.

Πράγματι καὶ ἡ δευτέρα αὕτη βυζαντινὴ παροιμία ἀποδίδει τὸ αὐτὸ νόημα, ἂν διορθώσωμεν τὸ ἐπίθετον *παχὺν* εἰς *ταχύν*. Νομίζω ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης προτεινομένης ἐνταῦθα διορθώσεως ἡ βυζαντινὴ παροιμία ἀνακτᾷ τὴν ἀρχικὴν της μορφήν καὶ σημασίαν.

Οὕτω ἡ μορφή της θὰ ἦτο ἀρχικῶς: «*Ἐὰν οὐκ ἔνε ταχύν τὸ φαρίν σου, (τί) καὶ ἂν σηκῶνῃ τὴν οὐρὰν του;*» Ἡ δὲ ἐρμηνεία της εἶναι: «*Ἐὰν εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι γρήγορον τὸ ἄλογόν σου, τί καὶ ἂν παριστάνῃ τὸ γρήγορον σηκώνοντας καὶ ἀνεμίζοντας ἐπιδεικτικῶς τὴν οὐρὰν του;* Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπάγῃ τὸ φαρίν, κόψε τὴν καὶ τὴν οὐρὰν του».

Δ'

Ἄλλο ἐνδιαφέρον πρόβλημα παρουσιάζει ἡ ὑπ' ἀριθμ. 26 παροιμία τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν. Ἡ παροιμία αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς:

«*Πολλοὶ ἀββάδες καὶ ὀλίγοι μοναχοί*»¹⁾.

Ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία, τὴν ὁποίαν περιέχει ὁ κῶδιξ, ἔχει ὡς ἑξῆς: «*Πολλοὶ ἐκλήθησαν εἰς μετάνοιαν . . . ὀλίγοι δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ τετηρήκασιν*».

Ἐπίσης ἡ κ. Μ. Ἰωαννίδου παραδέχεται ὅτι ἡ παροιμία αὕτη ἔχει ἐσωτερικὴν ὁμοιότητα καὶ ὁμοίαν ἐξωτερικὴν διατύπωσιν πρὸς τὴν ἀμέσως ἐπομένην ὑπ' ἀρ. 27 παροιμίαν τοῦ κώδικος: «*Πολλοὶ ἔχουν ὀφθαλμούς, ἀλλ' ὀλίγοι βλέπουν*». Οὕτω δὲ διὰ τὴν ὑπ' ἀρ. 26 παροιμίαν δέχεται τὸ νόημα: «*Ἐάν καὶ πολλοὶ εἶναι ἱερωμένοι, ὀλίγοι μόνον εἶναι ἱκανοὶ νὰ ζήσουν ἐν στερήσει τὸν μοναχικὸν βίον*». Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ συνδυάζει τὴν παροιμίαν πρὸς τὴν ἀντίστοιχον εὐαγγελικὴν φράσιν «*Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί*», καὶ πρὸς τὴν ἐπιγραμματικὴν φράσιν τοῦ Πλάτωνος (Φαίδ. 69c) «*ναρθηκοφόροι μὲν πολλοί, βάρχοι δὲ τε παῦροι*».

Νομίζω ὅτι τὸ νόημα τῆς προκειμένης παροιμίας εἶναι διαφορετικόν, μὴ ἔχον σχέσιν οὔτε πρὸς τὴν θεολογικὴν ἐρμηνείαν, οὔτε πρὸς τὴν φράσιν «*πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί*». Δύναται νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι εἰς τὴν εὐαγγελικὴν φράσιν τὸ ἐπιτασσόμενον ἐπίθετον *ἐκλεκτοί* ἐκφράζει σημαντικὴν ποιοτικὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἐπιθέτου *κλητοί*. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλάτωνος, ὅπου οἱ *ναρθηκοφόροι* ἐκφράζουν ἐξωτερικὸν γνῶρισμα συμμετεχόντων ἀτόμων, ἅτινα ἀπλῶς φέρουν νάρθηκας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐνθουσιοῦν καὶ μετέχουν ψυχικῶς τῆς γινομένης λιτανείας. Ἐνῶ τὸ ἐπιτασσόμενον

¹⁾ ΕΛΑ 1, 57 καὶ σ. 65-66, ἐνθα ἐρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις.

βάκχοι σημειώνει μεγίστην ποιοτικὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν ἀδιαφόρων ναριθκοφύρων, καὶ τοῦτο διότι τὸ ὄνομα *βάκχοι* ἐκφράζει ψυχικὴν μέθεξιν σπουδαιοτάτην.

Δὲν συμβαίνει ὅμως καθόλου τὸ ἴδιον μὲ τὴν παροιμίαν «πολλοὶ ἀββάδες καὶ ὀλίγοι μοναχοί». Συμβαίνει μάλιστα ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον, δηλ τὸ ἐπιτασσόμενον *μοναχοί* ὄχι μόνον δὲν ἐκφράζει ποιοτικὴν ὑπεροχὴν ἱερωσύνης ἢ ἀγιότητος βίου ἐπὶ τοῦ προτασσόμενου *ἀββάδες*, ἀλλὰ εἶναι ποιοτικῶς ὑποδεέστερον τοῦ προτασσόμενου. Διότι *ἀββάδες* (καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ σημαντικὴ λεπτομέρεια ἢ μέχρι τοῦδε μὴ παρατηρηθεῖσα) δὲν εἶναι ἀπλῶς οἱ οἰοιδήποτε ἱερωμένοι, ἀλλὰ οἱ ἡγούμενοι τῶν *μοναστηρίων*, οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν *μοναχῶν* ¹⁾).

Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἡ εὕρεσις τοῦ ὀρθοῦ νοήματος τῆς προκειμένης παροιμίας «πολλοὶ ἀββάδες καὶ ὀλίγοι μοναχοί» δέον νὰ ζητηθῇ ὄχι εἰς τὴν ἀνύπαρκτον ἄλλωστε ἀντίθεσιν τῶν οὐσιαστικῶν *ἀββάδες καὶ μοναχοί*, ἀλλ' εἰς τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἐπιθέτων *πολλοὶ καὶ ὀλίγοι*.

Δυνάμεθα ὄντως νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι εἷς τινὰς νεοελληνικὰς καὶ βυζαντινὰς παροιμίας συναντᾷ κανεὶς τὸ ἐξῆς ἀξιοσημεῖωτον καὶ ἰδιόρρυθμον γνῶρισμα: Σκοπὸς τῶν ἐν λόγῳ παροιμιῶν εἶναι νὰ εἰρωνευθοῦν καὶ διακωμωδήσουν ἰδέαν τινὰ καινοφανῆ, ἐρχομένην εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας, τὰς ἐπικρατούσας καὶ ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν ἐθίμων ἤδη δοκίμως καθιερωθείσας. *Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ εἰρωνεία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς σκοπίμου ἀντιστροφῆς τῶν ποσοτικῶν ἢ ποιοτικῶν ἐκείνων ὄρων, τοὺς ὁποίους ἔχει ἀπὸ μακροῦ πλεόν ἐπιτυχῶς καθιερώσει ἢ ἐμπειρία.*

Ἄρχοῦμαι εἰς ἓν χαρακτηριστικὸν παράδειγμα, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν. Πρόκειται περὶ τῆς βυζαντινῆς παροιμίας ὑπ' ἀρ. 18: «*Διπλὸν σώζει, μοναπλὸν οὐ σώζει*» ²⁾. Ἄλλαι βυζαντιναὶ παραλλαγὰὶ τῆς αὐτῆς παροιμίας παραδίδονται: α) «*Διπλοῦν γὰρ σώζει καὶ μοναπλοῦν οὐ σώζει*». (ΠΠ. τ. Α', 8 λστ'). β) «*Διπλοῦν σώζει καὶ μοναπλοῦν οὐ σώζει*» (ΠΠ. τ. Α', 43 ἀρ. 35). Παραλλαγὴ νεοελληνικὴ ἐκ Μάνης τῆς παροιμίας ταύτης ἔχει ὡς ἐξῆς: «*Τοῦ μουρλοῦ τὸ σχοινὶ μονὸ δὲ σώνει, διπλὸ σώνει καὶ περισσεύει!*» Ἡ παροιμία σχετίζεται μὲ σύντομον καὶ σκωπτικὸν παραμῦθι, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ *ἠλίθιος* — συνήθης πρωταγωνιστὴς παραμυθιῶν — πηγαίνει διὰ νερὸ εἰς τὸ πηγάδι, ἐκεῖνο ἔχει βάθος, καὶ οὔτος, ἐπειδὴ πιστεύει ὅτι ὁ κουβᾶς μὲ μοναπλὸν τὸ σχοινὶ δὲν φθάνει ἕως τὸ νερὸν, ἐπιμένει μὲ διπλὸν σχοινὶ καὶ μετὰ περιπετείας κάποτε

¹⁾ Βλέπε Ἱστορικὸν Λεξικὸν Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. Α, σ. 12. λέξις *ἀββᾶς* 1 = ἡγούμενος μοναστηρίου.

²⁾ ΕΛΑ, 1, 56.

τέλος τὸ ἐπιτυγχάνει. (Βλέπε ὅτι, ὡς συνέβη καὶ μὲ τὸ *φυράσας*, καὶ ἐδῶ τὸ βυζαντινὸν *σώζει* δὲν ἔχει τὴν ἀρχαίαν σημασίαν τοῦ διασώζειν, ἀλλὰ τὴν τοῦ νεοελληνικοῦ *σώνει* = ἔξικνεῖται, φθάνει ἕως . . .).

Βλέπομεν λοιπὸν ἐνταῦθα ὅτι ἡ εἰρωνεία ἔγκειται εἰς τὴν ἀντιστροφὴν τῶν ὄρων. Ἐνῶ δηλ. ἡ καθημερινὴ ἐμπειρία διδάσκει ὅτι τὸ σχοινίον «*μοναπλὸν σώζει διπλὸν οὐ σώζει*», ἀπροσδοκῆτως ἡ προκειμένη παροιμία, ἢ ὀρθότερον τὸ πρωταγωνιστοῦν ἐν τῷ σατυρικῷ μύθῳ πρόσωπον καὶ αἱ ἐνέργειαι του, ἔρχεται νὰ υποστηρίξῃ τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλ. τὸ διπλοῦν σώζει ἐνῶ τὸ μοναπλοῦν, ὅπερ συνεπῶς διπλάσιον εἰς μῆκος, περιέργως οὐ σώζει! Ἡ εἰρωνεία ἔγκειται εἰς τὴν ἐπιμονὴν νὰ προτείνωνται καινοφανῆ πράγματα, ἀντίστροφα πρὸς τὰς κοινῶς παραδεδεδυμένας ἐμπειρικὰς ἀληθείας.

Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σχῆμα συμβαίνει καὶ μὲ τὴν προκειμένην βυζαντινὴν παροιμίαν «*πολλοὶ ἀββάδες καὶ ὀλίγοι μοναχοί*». Ἡ καθημερινὴ ἐμπειρία ἔχει κατοχυρώσει τὴν ἀλήθειαν, ὅτι εἷς ἡγούμενος (= ἀββᾶς) ἀντιστοιχεῖ μὲ ἀριθμὸν τινα μοναχῶν, ἡ δὲ ὀρθὴ ἀναλογία θὰ ἦτο: *Ὀλίγοι ἀββάδες καὶ πολλοὶ μοναχοί*.

Τὸ παράδοξον ὅμως καὶ ἀπίστευτον καὶ ἀλλοπρόσαλλον, ὅπερ ἡ παροιμία δεινῶς εἰρωνεύεται, εἶναι ἡ ἀντιστροφή τῶν δύο ἐπιθέτων, ἡ ἀντιστροφή τῆς ἰσορροπίας τῶν ποσοτήτων: «*Πολλοὶ ἀββάδες καὶ ὀλίγοι μοναχοί*».

Ἡ παροιμία πρέπει παρὰ Βυζαντινοῖς νὰ ἐλέγετο εἰς περιπτώσεις, καθ' ἃς θὰ ἐνεφανίζοντο καταστάσεις καινοφανεῖς, ἀπροσδόκητοι, ἀκατανόητοι καὶ ἀλλοπρόσαλλοι. Ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, ἐνθα ὑπάγονται πολλαὶ νεοελληνικαὶ ἐκφράζουσαι νόημα ἀνάλογον πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν ἐπομένων ἐκφραζόμενον: «*Ἡ ἀλεποῦ ἑκατὸ χρονῶ, καὶ τ' ἀλεπόπουλα ἑκατὸν δέκα!*». — «*Ἐλα, παπποῦ, νὰ σοῦ δείξω τὰ σύνορα!*», ἐνῶ ἡ ἐμπειρία ἔχει καθιερώσει τὸ «*ἔλα, ἔγγονε, νὰ σοῦ δείξω τὰ σύνορα* (τῶν χωραφιῶν μας)».

Δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αἱ παροιμίαι τῆς ἐν λόγῳ ὁμάδος συνήθως σχετίζονται πρὸς σκωπτικοὺς μύθους ἢ ἀνέκδοτα, ἐξ ὧν ἀπεσπάσθησαν χάριν συντομίας, καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὴν ὑπόθεσιν ἦτο προφανῆς ὁ ἀρχικὸς σκωπτικὸς χαρακτήρ τῆς παροιμιώδους φράσεως. Μάλιστα καὶ ἡ προκειμένη περὶ συνυπάρξεως πολλῶν ἀββάδων καὶ ὀλίγων μοναχῶν βυζαντινὴ παροιμία δὲν ἀποκλείεται νὰ προϋποθέτῃ σχετικὸν ἀνέκδοτον, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ νὰ προέρχεται.

Ε΄

Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ἀναγράφει τὴν ἐξῆς παροιμίαν :

« Πτωχὸς καὶ πλούσιος ἂν δὲν τὸν βάλλῃ, οὐδὲν κοιμᾶται » ¹⁾.

Νομίζω ὅτι ἡ παραδιδόμενη αὕτη βυζαντινὴ παροιμία δὲν πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ θεωρῆται ὡς παροιμία.

Εἰς τὴν Μάνην λέγεται τὸ ἐξῆς αἰνίγμα ἢ—κατὰ τὸ ἐκεῖ ἰδίωμα— « πουλητὸ » (διότι ὁ λέγων αἰνίγμα μὴ λύομενον παρ' ἄλλων δικαιούται νὰ πουλήσῃ τὴν λύσιν ἔναντι ἀνταλλαγμάτων τῆς ἀρεσκείας του, π.χ. ἔναντι κάστρου τινός, πολιτείας, χώρας κλπ.): « Ἄν δὲν τότε βάλλω, δὲν κοιμᾶμαι ». Ὅπως δὲ συμβαίνει μὲ τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν αἰνιγμάτων, οὕτω καὶ ἐδῶ ἔχομεν ἀφ' ἑνὸς μὲν μίαν ἔκφρασιν ἀπεριφραστος δῆθεν δηλοῦσαν λεπτομερείας σεξουαλικῆς φύσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ μίαν ὑποκρυπτομένην λύσιν, ἣτις, ὡσάντις θὰ ἀνακοινωθῆ, ἐκφράζει νοήματα, πράξεις καὶ ἀντικείμενα, πάντα πλήρη ἀθωότητος καὶ μηδεμίαν ἔχοντα ἄμεσον σχέσιν πρὸς ἔρωτικὰς ὑποθέσεις. Οὕτω καὶ εἰς τὸ προκείμενον ἐκ Μάνης αἰνίγμα ἡ λύσις ἀναφέρεται εἰς τὸν σύρτην τῆς θύρας ἐκάστης οἰκίας, μὲ τὸν ὅποιον οἱ ἔνοικοι, πλούσιοι ἢ πτωχοί, πρὶν κατακλιθεῖν ἀπαραιτήτως δὲν λησμονοῦν νὰ κλείσουν τὴν πόρταν των.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ψελλοῦ λοιπὸν ἀναφερομένη παροιμία δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οὐσιαστικῶς εἶναι βυζαντινὸν αἰνίγμα, ὁ πρόγονος μάλιστα τοῦ σημερινοῦ μαυιάτικου αἰνίγματος ²⁾.

Τὸ παράδειγμα εἶναι χαρακτηριστικὸν καί, μετ' ἄλλων ὁμοίων περιπτώσεων, δύναται νὰ καταδείξῃ ὅτι ὄχι μόνον αἱ παροιμίαι, ἀλλὰ καὶ τὰ νεοελληνικὰ αἰνίγματα ἀνάγουν τὰς ρίζας των εἰς τὸν βυζαντινὸν λαϊκὸν βίον, τὸν εἰς πλείστας λεπτομερείας τόσον στενῶς καὶ ἀρρήκτως συνδεδεμένον μὲ τὸν νεοελληνικὸν βίον.

Ἐν τῇ προσπαθείᾳ λογίου συλλογέως, ὅπως ἡ ἀνωτέρω βυζαντινὴ παροιμία καταστῆ ἔτι σαφεστέρα, αὕτη παρεμορφώθη ὡς ἐξῆς ἐν Ἀθωνικῇ συλλογῇ τῶν Ἰβήρων: « Πτωχὸς, πλούσιος, ἐὰν οὐς μὴ βάλλῃ, οὐδὲν κοιμᾶται ». (Π. Π. Α΄, 46 ἀρ. 47).

¹⁾ Βλέπε Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, Α΄, 8, ν΄).

²⁾ [Παραλλαγὰι τοῦ αἰνίγματος, κατατεταγμέναι ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖφ, εἶναι αἱ ἐξῆς: 1. Γορτυνίας. Ἄν δὲ στὴ βάλλω, δὲν ξενοχτάω. ΛΑ 125 σ. 64 ἀρ. 3.— 2. Κασταμονίτης Πεδιάδος Κρήτης. Δὲ θέτω, ἂ δὲ σὲ βάλλω. ΛΑ 1381 Β΄ σ. 134.— 3. Μέσα Ποτάμων Λασηθίου. Δὲ θέτω κάθ' ἀργά,| ἂ δὲν τὸ βάλλω μισολιά. ΛΑ 1381 Α΄ σ. 75.— 4. Κουνάλιου Μεραμβέλου Κρήτης. Ἐναν προᾶμα ἔχομε, κι ἂ δὲν τ' ἀγγίζωμε, δὲ θέτομε. ΛΑ 1381 Β΄ σ. 81.— 5. Κερασσοῦντος Πόντου. Βάλλ' ἀπο καὶ κεῖμαι κά'. ΛΑ 1035, 23, 79.— Σ. τ. Δ.]

ΣΤ'

Αίνιγμα βυζαντινὸν καὶ ὄχι παροιμία ὑποθέτω ὅτι πιθανῶς εἶναι καὶ ἡ ὑπ' ἀριθμ. 25 παροιμία, ἡ προερχομένη ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ¹⁾ καὶ ἔχουσα ὡς ἐξῆς: «*Ἀββᾶς εἰς ὄρος κάθεται, οὐ θεωρεῖ οὐδὲ λέγει* ²⁾).

Τὸ ὅλον ὕφος τῆς δῆθεν παροιμίας ταύτης ὑποδηλώνει τὸν τρόπον, καθ' ὃν τίθενται πολλὰ αἰνίγματα καὶ ζητεῖται ἡ λύσις των: ἐνταῦθα πιθανῶς θὰ ἐζητεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς νὰ εὗρουν ποῖος εἶναι ὁ μεταφορικὸς οὗτος ἀββᾶς, ὅστις ὁμοιάζει μὲν μὲ ἡγούμενον, δὲν εἶναι ὅμως ἡγούμενος, καὶ ὅστις οὔτε θεωρεῖ οὔτε ὁμιλεῖ.

Νεοελληνικὰ αἰνίγματα ἀντίστοιχα δύνανται νὰ εὗρεθοῦν ἱκανά. Περιορίζομαι προχείρως εἰς τὸ ἐξῆς ἐκ Κρήτης, ὅπερ ὅμως ἔχει ἀξιόλογον ὁμοιότητα πρὸς τὸν τρόπον συνθέσεως τῆς προκειμένης βυζαντινῆς παροιμίας:

«*Ὁ παπποῦς μου μὲ τὸ φέσι
μὲ τὸν ἕνα μπόδα στέκει* ³⁾).

Διὰ τοῦ αἰνίγματος ἐννοεῖται τὸ μανιτάρι, ὅπερ πράγματι ὁμοιάζει πρὸς παπποῦν φοροῦντα σκοῦφον καὶ ἰστάμενον εἰς τὸν ἕνα του πόδα ⁴⁾.

Ἐργαφὴ τὸν Δεκέμβριον 1950

¹⁾ ΕΛΑ 1, 1939, σ. 57.

²⁾ Παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς βυζαντινῆς παροιμίας βλέπε ἐν ΠΠ. Α', 58 ἀρ. 12 «*Ἀββᾶς εἰς ὄρος κάθεται, οὔτε βλέπει οὔτε λέγει*».

³⁾ *Ἐδαγγελίας Φραγκάκη*, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, 1949, σ. 187.

[Παραλλαγαὶ τοῦ αἰνίγματος, ὁμοιάζουσαι σχετικῶς περισσότερον τῆς κρητικῆς κατὰ τὴν παρομοίωσιν πρὸς τὸ βυζαντινόν, εἶναι αἱ ἐξῆς:

1. Θήρας, *Ἀπὰ ᾿ς τὸ βονναράκι/εἶν' ἕνα καλοεράκι,|στέκει μ' ἕνα ποδαράκι*. ΛΑ 421, 117. —
2. Ἰου. *Ἐνα καλοεράτσι/πάνω ᾿ς ἕνα βονναλάτσι,|θῆλει ἕνα ψωμί τὸ ἄλάτσι,|πάνω ᾿ς τὴ φωτιὰ
νὰ κάτση*. Λαογραφία, Β' 619, 3. Βλ. καὶ ΝΕΑ Α'. 200, 37, ΛΑ 421, 159. 32, 1, 6. 473, 1 (Θήρας). — 3. Καρπάθου, *Πάνω ᾿ς τὰ ὄρη ᾿ς τὰ βοννά/κάεται φράγγκος,|καπελάτος/καὶ ζητῆ ψωμί
κι ἄλάτι/καὶ ᾿ς τὰ κάρβοννα νὰ κάτση*. Ζωγρ. Ἀγών, Α' 373, 38. Βλ. καὶ *W'escher-Μανωλακάκη*,
Καρπαθιακά, 97,4 καὶ ΛΑ 173, 84, 19. 174, 92, 19. — 4. Ἡλείου. *Ἐνας κοντός καλόγερος/ὁ ἕνα
ποδάρι στέκει*. ΛΑ 423, 55. Ἄλλαι παραλλαγαὶ τοῦ αἰνίγματος εἰς ΝΕΑ, Α' 218, 141. Ἐπ. Στα-
ματιάδου, Σαμιακά Ε', 179. ΛΑ 1159 Γ' σ. 22 (Κορώνης) — Σ. τ. Δ.]

⁴⁾ Ἐνα μαῦρο μανιτάρι, καθὼς ὁ σκοῦφος τοῦ ἀποκρύπτει μέγα μέρος τοῦ ἄνω κορ-
μοῦ του, θὰ ἠδύνατο θαυμάσια νὰ γίνῃ θέμα αἰνίγματος, ἤρκει δὲ πρὸς τοῦτο καὶ μόνη ἡ παρὰ-
φρασις τῆς προκειμένης βυζαντινῆς παροιμίας, π. χ. «*Γούμενος στέκει σιὸ βοννό, φορᾶει βαθεῖα
τὸ σκοῦφο του, κι' οὔτε βλέπει οὔτε μιλάει*» (τί εἶναι; — τὸ μανιτάρι!).